

גן צדף - גן ים

ענבל שמילוביץ ◀ מנהלת גן צדף, נהריה

כלי תחבורה ועוד). עובדה זו מובילה להיעדר פעילויות ביופיליות וזמן בילוי בטבע, ועלולה לחזק את הניתוק של בני האדם מהטבע. יש לתת את הדעת על כך.

העקרונות החינוכיים של קרבה וקשר בלתי אמצעי עם הטבע הם נר לרגלי לאורך כל שנותיי בעשייה החינוכית.

התובנות הפילוסופיות, ההיכרות עם יהלומים תרבותיים, החיבור לקסמי הטבע שבחוץ ולנימי הנפש שבפנים - אלה, אם יתווכו כראוי במעשה החינוך, עשויים לאפשר לאדם, כמעט בכל מקום ובכל זמן, למצוא טעם, משמעות ועניין בעצמו ובסביבותיו" (אלוני, 2013).

העידן החדש מאופיין בעיקר בשינוי שינויים מתרחשים כל הזמן, בתחומי חיים שונים: במדע, בטכנולוגיה, בתפיסות חברתיות וכלכליות, בתקשורת, בשיטות ניהול וגם בחינוך. לפיכך, החיים בעידן החדש מחייבים פיתוח היכולת להסתגל לשינויים ועידוד חדשנות ויצירתיות. חדשנות היא הזדמנות לשינוי בתפיסה ומנוף לשיפור.

אחד השינויים השכיחים בחינוך בגיל הרך בשנים האחרונות הוא העלייה במעבר ללמידה במרחבי חיים. אנו עדים כיום למגוון תצורות למידה חוץ-גנית המושתתות על 'יהלומים תרבותיים' (אלוני, 2013), המצויים בסביבה הקרובה - במרחב הקהילתי הסמוך לגן. מושג זה מגדיר את אוצרות הסביבה הקרובה כמקום רב משמעות ללמידה של ילדים צעירים: קרבת הגן, הרחוב, שכונת המגורים. כל אלה הם מרחבים חינוכיים, המאפשרים למידה בכל זמן ובכל מקום. למידה המאפשרת עיסוק בשאלות אמיתיות ובפתרון, בבעיות העוסקות בחיים עצמם. למידה המדגישה את ההקשר האוטנטי, מקדמת 'חינוך מקומי' ויצירת זיקה וחיבור משמעותי לסביבה. בספרו חינוך טוב מתאר נמרוד אלוני מהו חינוך טוב לטעמו: "המגע האישי האנושי, שפע תשתיות הדעת ותחומי העניין, מגוון נקודות המבט וההקשרים התרבותיים, המודעות לסולמות ערכים חלופיים,

גישה זו מהותית בגיל הרך, כאשר הילדים נוטים לחוש ביופיליה, נטייה אנושית מולדת לחפש קשרים עם הטבע, ובמיוחד עם 'צורים אחרים' (Wilson, 1984). בעקבות תהליכי העיור שמזמנים החיים בעידן המודרני, מרבית האוכלוסייה מתגוררת בערים, בסמיכות למקורות חשמל ומים זורמים, ומבלה את רוב זמנה במקומות סגורים (מבנים,

לפני כשמונה שנים נחשפתי לראשונה, לעומק, ללמידה חוץ-גנית וללמידה ב'גן יער' (Weisshaar, 2006). החוויה הייתה עמוקה ומשמעותית, והציתה בי רצון להוביל למידה חוץ-גנית בעירי נהריה. נהריה שוכנת בצפון הארץ, לחוף הים

התיכון. אין בה יער או חורש עבות, אך יש לה חוף ים קסום. מכאן הבשילה המחשבה להתחבר ליהלום התרבותי שלנו - חוף הים וסביבתו - וגן הים החל להכות שורשים.

במשך כחצי שנה נשמתי, אכלתי, חלמתי גן ים. במקביל החלו שני תהליכים: האחד, חשיפת הילדים בטיולים שבועיים לחוף הים, והאחר - הפיכת החזון למעשה. התחלתי לרתום שותפים לרעיון בכמה מעגלים: הצוות, הפיקוח, הרשות המקומית, אקדמיה (מכללת אורנים) והורי התלהבותי והתשוקה שלי

להוציא לפועל את החזון של גן הים לא פסקו האתגרים. כל פעם מחדש היה עלי להתמודד עם אתגרים שלא תמיד יכולתי לצפות מראש. כך, למשל, יום אחד, בשל קיצוצים בירוקרטיים, נלקחו ממני שתי סייעות הגן שהיו איתי משלב ההקמה. עקב כך בחרתי שלא לצאת יותר לים בשנה זו, מאחר שלא יכולתי להעמיד את הילדים בפני הסכנה של ללכת לים ללא כוח אדם מספק. אך בסוף השנה קרה משהו משמח: קיבלתי הצעה, מהמפקחת

מאפשר את הגשמת החזון: בשם של הגן, בנראות ובתכנון חללי הגן, וכמובן בתכנים ובעשייה החינוכית של ילדי הגן ושלנו, הצוות. כי **"בשביל להגשים חלום אחד יש צורך במיליון חולמים, שלא עוזבים את ידיהם"** (אהוד מנור).

היתרונות הגלומים בלמידה חוץ-גנית הם גדולים ומשמעותיים. ניתן לקיימה בכל מקום: בים, ביער, בנחל, בשדה בור או בכל מקום הקרוב לסביבת החיים הקרובה של הילדים או ל'הלומים' התרבותיים בקהילתם. גן צדף נמצא בשכונת אכזיב בצפון נהריה, וכל הקהילה שלו ומהותה היא בבחינת ים: שמות הרחובות, הנוף הנשקף מחלון הבתים והקרבה הפיזית של הגן לחוף הים - 250 מטרים בלבד.

ללמידה חוץ-גנית השפעה עצומה על עיצוב אישיותו של הילד בגיל הרך, וכל למידה שתיערך בתוך סביבת הלימודים המסורתית לא תשווה לערך הלמידה החושית-נועית בגיל הרך במרחב. יכולת החשיבה של ילדים בגיל הרך היא מופשטת. הם מסוגלים להבין ולקלוט את העולם דרך חושיהם, והלמידה המהותית שלהם היא דרך התנסות ומשחק. כל אלה מביאים ליציאה מגבולות הלמידה המסורתית בגן ומקדמים אותנו לעולם המשתנה של למידה והוראה מחוץ לכתליו.

על הגנים, לעבור לעבוד בשכונה הצפונית בנהריה, השוכנת ממש על חוף הים, ולהגשים את חלומי בגן חדש - **גן צדף**. גן צדף הוא תולדה אמיתית של חלומי והוא

לרעיון הדביקה את כל מעגלי השותפות. וכך, למרות הקשיים הבירוקרטיים והפיזיים, יצאנו די מהר לשטח, לחוף הים של נהריה. גם לאחר שהתחלתי

שמתרגלים

עולה זמן ההקשבה

עד למשך של 3-4 דקות. הילדים מאוד אוהבים את 'מעגל רגלי המגנט', שכן הוא מאפשר להם מרחב נשימה והסתגלות במעבר מהמרחב העירוני למרחב הטבעי; מאפשר להם לעצור, לשהות, להשתהות

גן הים שלנו הוא גן שמתנהל במסגרת של גן עירוני. ילדי גן צדף (גילאי 3-5) יוצאים אחת לשבוע לחוף הים של שכונת אכזיב בנהריה. בסביבת הים יש לנו סדר יום קבוע. אנו פותחים את היום בטקס 'מעגל רגלי המגנט'. בטקס זה על הילדים לעמוד במעגל, 'כשהרגליים מתמגנטות' לקרקע. כך, כשהם מחוברים לאדמה ולעצמם, הם יכולים להקשיב בשקט לסביבה שאליה הגענו. תחילה נמשך המעגל כדקה, כדי לתת לילדים תחושת הצלחה ומשמעות, אך ככל

תארו

לעצמכם ארגז חול

ענקי, שבו מתנסים הילדים, לומדים, חוקרים ומגלים ידע, תובנות וגילויים מדעיים על העולם הסובב אותם, מתוך קשר בלתי אמצעי לסביבה הטבעית. כזה הוא גן הים שלנו. גן הים הוא גן ילדים שהלמידה בו מתנהלת בחוץ, בחוף הים, עם סדר יום ותכנים הקשורים, בין היתר, לתוכניות הליכה של משרד החינוך, אבל עם זיקה ישירה לעובדה שהילדים נמצאים בטבע.

ילד הכין חכה מקנה שמצא ומחתיכת חוט שנפרם מהמחצלת, והיה עסוק בכך במשך כ-40 דקות

ולהשתאות מהמרחב הטבעי שמספקת רצועת החוף. לאחר מכן אנו מגדירים את סימני גבולות גן הים, כל פעם מחדש (!), היות שתוואי השטח משתנה תדיר בשל רוחות/גשמים/תהליכי גאות ושפל. בגן הים שלנו, התוואי הוא חול מצד אחד ומי הים מהצד השני. גבול ברור הוא אי הכניסה למים, והילדים מצליחים לעמוד בגבול זה, על אף כל הגרייה והיצריות שגבול זה מביא איתו. תוך כדי הגדרת הגבולות לומדים הילדים מושגים רבים: כיווניות (ימין-שמאל, קדימה-אחורה), ארבע רוחות השמיים (צפון, דרום, מזרח, מערב). גם אם מושגים אלה טרם מתקבעים לשוני, הילדים נחשפים ללמידה הזו כזרעים על מצע הנבטה, וביום מן הימים יידעו לשלוף אותם ולהשתמש בהם.

מיד בתום הגדרת הגבולות אנו ניגשים לבנות את המאהל. הילדים שותפים מלאים בהקמת הציליות, פיזור המחצלות ומיקום התיקים באוהל הייעודי. אוהל נוסף שיש לנו הוא אוהל המחקר, שבו אנו מנגישות לילדים כלי חקר, כגון זכוכיות מגדלת, כלי איסוף, משקפות, כלי כתיבה, מצעי כתיבה, מדחום מיוחד לקרקעות, סרט מידה ועוד. לאחר הקמת המאהל אנו יוצאים לטיול משותף לאורך החוף עם כלי איסוף, למציאת פלט ימי

וללמידה על המגוון הביולוגי הנמצא כאן. בתום האיסוף ממיינים הילדים את הממצאים לפלט ימי ביולוגי ולפסולת שהושארה על ידי האדם. אם יש לנו שימוש בפסולת זו אנו אוספים אותה. אם אין, אנו משליכים אותה לפח וכך מרוויחים פעמיים: גם ניקוי חופים וגם הכרת המגוון הביולוגי. כך, לדוגמה, אנו אוספים פקקי מתכת, מנקבים בהם חור בעזרת מסמר ופטיש ומשחילים אותם על חוט מתכת, וכך הופכים את הפקקים לכלי הקשה, המשמשים את הילדים הן בגן הים והן בגן הבנוי. את פלט הים הביולוגי אנו ממיינים, משיימים, ואף יוצרים מנדלות ויצירות מסוגים אחרים, הקרובות לעולמם הפנימי של הילדים. הפלט הביולוגי תמיד נשאר בתום השימוש על חוף הים.

בהמשך היום אנו מתכנסים לארוחת בוקר, ובימים קרים אף מלקטים צמחי תבלין מגינת הגן ועושים תה בים לכל הילדים כדי להתחמם. לאחר ארוחת הבוקר יש זמן לפעילות חופשית, מרחב החקר מתחיל להיות פעיל, הילדים מגלים עניין בממצאים שונים, מעלים שאלות רבות ובעזרת תיווך שלנו מזקקים את שאלות החקר הרבות ומנסים לחקור אותן אחת אחת. לדוגמה, זרעי חבצלת החוף - מדוע הם קלים? האם הם צפים או שוקעים? מה יקרה אם נשים כמה זרעים בקופסה עם מים לעומת אבן אחת? האם הם ישקעו או יצופו? האם יש משמעות למספר הזרעים? מתי המים עולים יותר, כשיש הרבה זרעים או רק אבן אחת? ועוד שאלות רבות.

לרוב, כל שאלה כזאת שעולה מהילדים מקבלת התייחסות ותיווך של ניסוי, על מנת שהילדים יקבלו תשובה מיטבית מתוך התנסות משמעותית ולא מתוך כך ש'המבוגר אמר'.

במקביל למרחב החקר מתנהלים עוד שני מרחבים: מרחב נשימה ומרחב פעילות ומשחק חופשי. בזמן הזה הילדים מתפזרים בין גבולות גן הים, כל אחד על פי עניינו ורצונו.

בתום יום הים אנו אוספים את הציד, יחד עם הילדים, בודקים שהחוף נותר נקי ומסודר כפי שקיבלנו אותו, ומתכנסים לשיחת סיכום ומשוב על החוויות שלנו במשך היום בחוף הים.

עקרונות הלמידה החוץ-גנית

1. חקר הסביבה הקרובה - בכל תחילת שנה, בפעמים הראשונות שהגענו לחוף הים, היו הילדים עסוקים בעיקר בהיכרות עם בית הגידול. רוב עיסוקם היה התנסות חוש-נועית: התנסות במגע עם מרקם החול, היכרות עם המאפיינים הייחודיים של המקום וכו'.

2. עיסוק בכלי עבודה אמיתיים - אנו לוקחים איתנו לחוף הים כלי איסוף בגדלים שונים ומסוגים שונים - שקופים, אטומים, עמוקים, צרים ורחבים - ומשתמשים בהם בהתאם לפלט הים שאנו מוצאים, הכולל קונכיות, שלדי דיונונים, מדוזות, צדפים, אצות ועוד. לעיתים קרובות הים פולט דברים אשר מסקרנים אותנו מאוד ואנו בוחנים אותם ומעשירים את הידע שלנו. כלי העבודה שלנו כוללים גם פטישים ומסמרים, שבעזרתם הופכים הילדים את פלט הים שמצאו לשרשראות, לכלי נגינה ועוד. במרחב פתוח על חוף הים, הילדים יכולים להתחבר לעולם הפנימי שלהם, לדמיון, לשחק ולא להתקבע מחשבתית עם צעצועים מובנים. חשוב לציין, כי כל מה ששייך לטבע נשאר על חוף הים.

3. מרחב נשימה ופעילות - המרחב הטבעי של הים אינו עמוס בגירויים, ולכן מאפשר ומזמן לילדים להיכנס עמוק יותר לתוך העשייה שבה הם נמצאים, בין אם זו פעילות יצירה, סינון, איסוף פלטים או פשוט משחק סוציו-דרמטי. כלומר, המרחב הפתוח העומד לרשותם נותן ביטוי ודרור אמיתי לרגשותיהם ולמחשבותיהם של הילדים ומזמן להם פתיחות

את ההזדמנות לקבוע את הגבולות החברתיים או הפיזיים, ולבחון אם האתגר עומד ביכולותיהם העצמיות.

5. תחושות הצלחה והעצמה - גן

הים מזמן לילדים חוויות הכרוכות בצרכים הבסיסיים של החיים: הכנת אוכל, חלוקת המשאבים הקיימים, התמודדות עם מזג אוויר משתנה ופעילות באזורים מאתגרים פיזית, המפגישים את הילדים עם הצורך להתמודד, ומתוך ההתמודדות לגדול. השהות בסביבה הטבעית מזמנת לילדים התמודדות מתמדת עם גבולות היכולת שלהם, ולאט לאט, כל אחד ואחת בקצב האישי שלו/ה, מצליחים להרחיב אותם. ניתן לראות זאת בבירור כאשר ילד/ה מתרחק/ת מהקבוצה, אך עדיין שומר/ת על הגבולות הפנימיים המוגדרים של גן הים. במצבים כאלה, כאשר הילדים לומדים את תהליך ההיפרדות והנפרדות, לצד תחושת השייכות, רצוי להעניק להם תמיכה מילולית ופיזית; נוכחות פיזית של מבוגר/ת משמעותי/ת ותמיכה רגשית רחבה, מתוך אמונה שלמה ביכולת של הילדים ומסוגלותם העצמית. רק כאשר כל התנאים הללו מתקיימים בצורה מיטבית, תצמח תחושת העצמה והצלחה אמיתית.

6. פיתוח יכולות חברתיות - המרחב

הפתוח טומן בחובו יתרונות רבים. בנוסף לכל היתרונות שצוינו לעיל, לילדים יש יותר זמן לבלות ולשהות במרחב האישי, הפנימי והחיצוני שלהם, ובד בבד להיות חשופים לאינטראקציות חברתיות משותפות, הנוצרות מתוך השהייה במרחב הבלתי אמצעי, חוף הים. הצורך להתמודד עם מזג אוויר חם/קר או עם רוחות ואבק הוא זהה לכולם, ומתוך תחושת השותפות הזו כולם למעשה עוזרים זה לזה ותומכים זה בזה, ולעיתים אף מגלים עזרה וסיוע, שלא בהכרח היו מתגלים במצב אחר.

וגמישות מחשבתית. על שפת הים אין לילדים משחקים מוכנים, שיעזרו להם לייצג ולהביע את מבוקשם. ולכן עליהם להמציא את עצמם בכל פעם מחדש. חשוב להדגיש, שגם הצוות זוכה למרחב נשימה ופעילות. חברות הצוות פנויות מפעילויות מובנות עם הילדים, ובעיקר נמצאות איתם על מנת לתמוך בעשייה ובהתנסויות החקר שלהם. הפניות של הצוות מאפשרת כניסה לרבדים עמוקים, קשיבות לצורכי הילדים, ואף זימון לילדים ולעצמן אתגרים חדשים של עשייה וחשיפה למלאכות מורכבות, אשר לא תמיד מתאפשרות בין כותלי הגן הבנוי.

4. התמודדות עם חששות - מבחינה

התפתחותית, גיל הגן מאופיין בפחדים התפתחותיים, כחלק מבניית כוחות האני הפנימי של הילדים. עבור מרבית הילדים קשור חוף ים בחוויות חיוביות, אך קיימים גם ילדים שמפחדים מהים, מהגלים, מהמגוון הביולוגי החי, מעוצמת רעש הגלים והרוחות, אינם אוהבים את תחושת מגע החול, מפחדים להתלכלך ועוד. קושי זה הוא בחלקו תולדה של חשיפה מעטה מדי של הילדים למרחבי חיים פתוחים, טבעיים וירוקים בשל תהליך העיור. כיום, ילדים מבלים פחות זמן בחוף וחווים עלייה בחוסר חיבור עם העולם הטבעי. שנינו זה הוא כה משמעותי, עד שחלקם פיתחו את מה ש-Sobel מכנה 'אקופוביה' - פחד מהתמודדות עם מערכת הטבע (Sobel, 2006). במצב כזה, תפקיד המחנכות והמחנכים הוא להיות קשובים/ות לצורכי הילדים. לא לבטל את תחושותיהם, אך יחד עם זה ללוותם עם תחושה חזקה של העצמה ולעזור להם לצמוח ולגדול דרך הפחד והקושי. המשחק בטבע מציג, במידות שונות, חוויות של סיכון או אתגר, ובכך מעניק לילדים

7. למידה בכל מזג אוויר (כמעט) -

מזג האוויר יכול להיות חסם עבור למידה חוץ-גנית. כיום, בגנים רבים במערכת החינוך, בימים של גשם לא יוצאים לחצר. אנו דווקא מאמינים שמזג אוויר גשום, קריר או חם (במידה שאינו מסכן את שלומם של הילדים כמובן), מזמן לילדים חוויות חוש-נועיות ייחודיות ומכין אותם להתמודדויות והסתגלויות אישיות, רגשיות, מוטוריות וחברתיות. הלמידה בגן הים מתקיימת לאורך כל השנה פעם בשבוע, כחלק מהבנה ברורה ועמוקה של היתרונות של חשיפה והתמודדות עם מזג האוויר השונה והמשתנה.

8. כושר גופני ובריאות כללית, פיזית ונפשית -

מהרגע שהתחלנו ללכת באופן קבוע לחוף הים, ניתן היה לראות כיצד הכושר הגופני והיכולות המוטוריות של הליכה, ריצה ומוטוריקה עדינה וגסה השתפרו לאין שיעור. מהר מאוד הגיעו הילדים למצב שבו הם מצליחים להגיע מהגן הבנוי לגן הים בהליכה מהירה ויעילה, מרחק אשר כמה חודשים קודם לכן, בטיולים שגרתיים, היה קשה להם ללכת. מבחינת הבריאות הכללית, לתחושת הצוות המלווה את הילדים לאורך הפעילויות בים, נראה כי אוויר הים רווי המלח מסייע לילדים עם נזלת כרונית. בכל פעם היציאה למרחבי גן הים, תסכולים רבים התפוגגו ותוקפנות אישית הפכה להיות נחלת העבר. את מקומם תפסו חברויות והזדמנויות חדשות.

גן הים בראי הגן העתידי

גן הים שלנו הוא תוצר של חלום, חזון ויישום. הוא נולד מתוך הבנה, שבעולם המתפתח נדרשות מהילדים גמישות מחשבתית, יצירתיות ויכולת לבצע דברים מוחשיים. הסביבה הטובה ביותר, המזמנת להם את הצורך בפיתוח מיומנויות אלה, היא הסביבה הטבעית: חיבור אל

הטבע, אל הראשוניות, באופן בלתי אמצעי. Yilmaz (2006), מראה כי ילדים שנחשפו ללמידה התנסותית, ולא רק לגישה לימודית מסורתית, הפגינו מיומנויות גבוהות בהשוואה לילדים שלמדו רק על פי תוכניות לימוד מסורתיות. כיום רווחת יותר ויותר ההבנה, כי כל מרחב חיים יכול להיות מקור ללמידה חוץ-גנית, המותאם, כפי שיפורט להלן, לעוגנים של הגן העתידי.

יזמות ויצרנות - הפעילות עם כלי עבודה אמיתיים היא הזדמנות ליזום וליצור מתוך סקרנות וחקירה, ומניעה את הילדים ליצרנות של מוצר פונקציונלי אשר לו הם זקוקים (תורג'מן, 2019). לדוגמה: כלי נגינה מפקקים. בגן הים, ההתייחסות לילדי הגן היא כאל יזמים ויצרנים של תכנים ומוצרים, באופן המטפח יצירתיות חדשנות ומקדם תרבות של "עשה/י זאת בעצמך". למעשה, אנו מאמינים בחינוך הילדים במעבר מצרכן ליצרן. רוב הפעילויות נעשות, הן בגן הים והן בגן הבנוי, מתוך כבוד ומתן מרחב זמן ומקום ליצירתיות וליצרנות, והילדים חופשיים להעלות רעיונות, לפתור בעיות ולהוציא לפועל את הרעיונות שהציעו.

ביטוי אישי - טיפוח תרבות יזמית, שבה יש מרחב בטוח לצוות החינוכי ולילדי הגן להעלות רעיונות, לבטא רצונות וליישם יכולות אישיות. דרך טיפוח הביטוי האישי והתרבות היזמית אנו למעשה מעודדות נקיטת עמדה והשפעה על החברה ועל סביבת החיים, בפעולה יזמית, אחריות אזרחית ואכפתיות, חשיבה ביקורתית (ללא שיפוטיים), הקניית תחושת היכולת והאמונה ביכולתם להיות אזרחים משפיעים.

למידה במרחבי חיים - הסביבה הקרובה כמקום רב משמעות ללמידה של ילדים צעירים: קרבת הגן, הרחוב, שכונת המגורים. התייחסות לכל המרחבים בסביבת הגן כמרחבים חינוכיים, המאפשרים למידה בכל זמן ובכל מקום. למידה המאפשרת עיסוק בשאלות אמיתיות ופתרון בעיות מהחיים

האמיתיים, למידה המדגישה את ההקשר האותנטי, מקדמת 'חינוך מקומי' ויצירת זיקה לסביבה.

קהילתיות - השתלבות הגן בקהילה, תוך קיום יחסי גומלין ושיתופי פעולה, תוביל ליצירת תודעה, זהות ושייכות תרבותית ותקדם ערכים ואחריות חברתית. גן הים הוא גן בקהילה צומחת, הנבנית לאט לאט בשל הקמת השכונה ואכלוסה.

גן צדף - גן הים שלנו שם לעצמו מטרה לייצר מארג יחסים ושיתופי פעולה עם הורי הגן ועם אנשי השכונה, כחלק מיצירת קהילה מגובשת, מעורבת ומשפיעה באופן הדדי. הילדים בגן שלנו מבינים כי בדרך זו הם יכולים להשפיע במידה ניכרת על עיצוב התרבות שלהם ושל הקהילה שאלה הם משתייכים, תוך כדי מתן דגש על ערכים, הקשבה, פתיחות ורגישות לאחר. בדרך זו יוכלו ילדי גן הים להיות ילדים בעלי אחריות קהילתית, מעורבות וחשיבה ביקורתית. האמונה שלהם ביכולתם להיות מעצבי העתיד מתגבשת. לדוגמה, כחלק מקהילתיות ושמידה על הסביבה, יצאנו, כל קהילת הגן (הורים, ילדים ואחים), לנקות את החוף שבו אנו שוהים, מתוך הבנה והכרה בחשיבות השמירה על הסביבה ואיכותה. השכנים ותושבי העיר צפו בפעילויות שלנו בכל פעם מחדש, לקחו בעיקר חלק כצופים פסיביים, התרגשו מאוד לראות את העשייה החינוכית המשמעותית ופנו רק לצוות, מבלי להפריע לילדים בפעילותם. בימים אלה אנו מקדמים רעיון, בשיתוף רשות הטבע והגנים, להעשיר את הצמחייה הטבעית בשטח גן הים כדי להעמיק בחקר המגוון הביולוגי ולהפחית את קיומו של מין פולש - הטיונית.

פנימי והקפדה שלא לעבור את הגבולות המותרים של תוואי המרחב שבו הם מורשים להיות.

גבול נוסף, שאותו לומדים הילדים טוב יותר בזכות הלמידה בגן הים, הוא ויסות עצמי. ויסות עצמי הוא אחד הביטויים לקשר בין רגש לקוגניציה, והוא מתייחס לאופן שבו אנשים משתמשים ברמזים חיצוניים ופנימיים כדי להחליט מתי להתחיל, להמשיך או לעצור פעולה ספציפית, על מנת להשיג את המטרה הרצויה. ויסות עצמי כולל גם את היכולת לבחור התנהגות באמצעות הערכה, תוך ניהול עוצמת התגובה, את היכולת לתכנן את התגובה ואת המשמעויות המקובלות חברתית ואת היכולת להפעיל תקשורת פנימית ובינאישית.

למידה מתחילה בהקשר חברתי, שבו מבוגר תומך ומעניק פיגומים ללומד. זהו תהליך הפנמה, שמתחיל בוויסות דרך אחרים ומתפתח לוויסות פנימי, עצמי. (Vygotsky, 1978). ויסות עצמי חושי בגן הים מתבטא ברבדים רבים: בהבנה שיש לראות את הים ולא להיכנס אליו, בהבנה שתחילה חשים את החול ואף זורקים אותו, ואחר כך, כאשר יש מעט רוח, הוא נכנס לעיניים, לשיער, לבגדים, לאוכל. לאט-לאט, בעזרת תיווך של מבוגר, אשר ממליל את המעשה ואת ההקשר של הסיבה והתוצאה, הילדים לומדים ומפנימים את הלמידה. ניתן לראות את תהליך הלמידה של הילדים, כאשר בתחילת החשיפה לגן הים הילדים נוגעים בחול וזורקים אותו, פעולה שכמעט נעלמת לקראת אמצע השנה מתוך ויסות עצמי.

הלמידה החוץ-גנית, לצד המיזוג עם הטבע, מאפשרת לילדים הזדמנויות לנוע ולשחק במרחב ולפתח מגוון מיומנויות עצמיות (Bilton, 2002 in, Rivkin Yilmaz, 2006).

וולש וגארדנר (Walsh & Gardner, 2009 in, Veslack et al. 2005) מגדירים

סיכום

אחת התובנות המשמעותיות של הלמידה החוץ-גנית היא שכולם שותפים לעשייה וכולם נמצאים באותה הווה. דהיינו, כולם סוחבים את הצידוד, כולם מקימים את האוהלים, כולם מרגישים את אותה טמפרטורה, לכולם יש חול בנעליים ועוד, ומתוך כך נרקמת תחושה של שותפות ואחידות. התובנות הן לא רק פיזיות וקוגניטיביות, אלא גם חיבור לפנימיות, לנשימה ולנשמה.

היציאה מגבולות הגן המסורתיים והלמידה במרחבי חיים, לצד פיתוח מיומנויות חברתיות, רגשיות, מוטוריות וקוגניטיביות, תוך מתן דגש מהותי על גבולות פנימיים, הן אבני הדרך בבחינת חידוש משמעותי בלמידה חוץ-גנית.

אם עד כה היו הילדים בגיל הרך מורגלים לגבול פיזי, המתבטא בגדר, בדלת, בתחימה באמצעות ארונית או שולחן, בהתנהלות החוץ-גנית, ובגן הים בכלל זה, נדרשים הילדים לגלות מיומנות חדשה, והיא שמירה על גבול

הלמידה החוץ-גנית התחילה בישראל באמצע המאה ה-20 על ידי מלכה האס, בחינוך הקיבוצי. האס הגדירה את בסיס יום הפעילות בגן הילדים על ידי שלושה מרכיבים: הטיול היומי, הסיפור היומי והמשחק בחצר הגרוטאות. במהותה, הלמידה החוץ-גנית מהווה בסיס לחינוך הוליסטי, או מה שהגדירה האס כ'החיים כמכלול' - חינוך שבו הילדים לומדים להכיר את יכולותיהם וגבולותיהם דרך התנהלות יום-יומית בטבע ובתוך הקהילה (האס, וגביש, 2008). על פי תוצאותיהם של מחקרים רבים נראה, כי למידה חוץ-גנית מעצימה את הביטחון העצמי של הילדים, מחזירה אותם לראשוניות ולשורשיות של הטבע, משפרת את המערכת החיסונית שלהם, מעצימה אותם ומעניקה להם תמיכה רגשית ופיזית, ועל ידי כך, למעשה, מביאה את הילדים לאיזון מרבי של גוף-נפש, בעיקר בעידן הקדמה והטכנולוגיה, הנתפסים כסביבה מלחיצה עבור ילדים (Weisshaar, 2006).

רשימת ספרות

האס מ' וגביש צ' (2008). אמא תראי, זה אמיתי: חצר הגרוטאות כמשל לחינוך בילדות המוקדמת. תל אביב: ספרית פועלים, הקיבוץ המאוחד.

מלצר, ר' (2015). קח את הקיימות בידייך. אוהור מתוך <https://www.bayadaim.org.il>

נמרוד, א' (2013). חינוך טוב: לקראת חיים של משמעות, הגינות והגשמה עצמית. רעננה: הקיבוץ המאוחד, מכון מופ"ת.

תורג'מן, מ', אלדרוקי פיננס, ד' וג'ארד, מ' (2019). הילדות היא הזמן להיות להשתייך ולגלות את משמעות העולם. עלון דע גן, 12, 8-19, תשעט 2019.

Veslack, M., Chin-Chang, L., & Miller, L. (2009). Young children develop foundational skills through child initiated experience in nature explore classroom. *Child Initiated Experiences in the NEC*, 8-98.

Weisshaar, E. (2006). Epidemiology of tick bites and borreliosis in children attending kindergarten or so-called "forest kindergarten" in southwest Germany. *Journal of Investigative Dermatology*, 584-590.

Weizhe, Z., Chen, J., & Goodale, E. (2014). How contact with nature affect children's biophilia, biophobia and conservation attitude in China. *Biological conservation*, 109-116.

Yilmaz, S. (2006). Outdoor environment and outdoor activities in early childhood education. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 423-437.

שישה מפתחות להצלחתה של למידה התנסותית. על מפתחות אלה להיות קיימים על מנת שילדים בגיל הרך יקבלו את המירב והמיטב של יתרונות הלמידה ההתנסותית דרך הידיים:

1. על הילדים להתעניין ולעסוק באופן פעיל בלמידה שלהם;
2. על הילדים להיות עצמאים ולשלוט, במידה מסוימת, על הלמידה שלהם;
3. על הילדים לחוש מוגנים ובטוחים בלמידה שלהם;
4. על הילדים ללמוד בחברת אחרים;
5. על למידת הילדים להיות הוליסטית ולכלול מגוון מיומנויות וידע;
6. על מיומנויות חשיבה מטא-קוגניטיביות להיות חלק מהלמידה.

ויחד עם זאת, שישה מפתחות אלה אינם יכולים להתקיים לבדם. הם חייבים להיות מלווים בשילוב של חופש פעולה לחקור והכוונת המשחק דרך עיניו הפקוחות ואוזניו הקשובות של מבוגר, שמבין ויודע לתווך עבור הילדים את העולם בצורה מיטבית ומצמיחה (Veslack et al., 2009).

חינוך חוץ-גני הוא מתנה עבור ילדים אשר גדלים באזורים הסמוכים ליער, לחורשה, לנחל, לשדה בור, לחוף ים או לכל 'הלום' תרבותי המאפיין את הקהילה. צאו עם הילדים לשטח, התבוננו, חקרו את האזור וקדמו למידה חוץ-גנית משמעותית, למידה המעוררת סקרנות ופליאה אמיתיים מהטבע ומתהליכים שהוא מזמן. הקפידו לעשות זאת כאשר אתם, המבוגרים, זמינים ונוכחים בתהליך בכל הווייתכם - והקסם יקרה.

ברצוני להודות לשותפות ולשותפים לדרך:

לגב' אורנה ממון, שהייתה הראשונה להאמין בי, לגב' שגית בכר מפקחת גני הילדים, שבזכותה אני עובדת בגן צדף, לד"ר שי שפיר ממכללת אורנים, שמלווה אותי ברמה האקדמית וביציאה לשטח, לגב' ענת אזרזר, מנהלת גני ברשות, ולסייעות הנפלאות שעבדו ועובדות איתי - יעל פחימה, איריס אחרר, ניצן וקנין ועינת וקנין. בלעדיכם הקסם לא היה קורה.

